

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай,
каб не ўмёрлі! **Францішак БАГУШЭВІЧ**

НАША СЛОВА

№ 6(16) • 27 САКАВІКА — 2 КРАСАВІКА • 1991

Штотыднёвік Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны
Кошт 10 кап. (па падпісцы — 5 кап.)

Афіцыйнае запытанне народнага дэпутата

Мы паведамлялі ўжо пра вандалізм у адносінах да памяшкання ТБМ, дзе месціцца і рэдакцыя «Нашага слова». Зноў згадаў пра гэта і народны дэпутат Беларускай ССР Яўген Цумараў у «Народнай газеце» ад 23 сакавіка. Гаворачы пра ганебныя сродкі, якія дазвалялі сабе некаторыя актывісты «обновленного Союза» ў часе рэферэндуму, народны дэпутат зазначыў: «Няўжо трэба было любой цаной збіраць галасы за такі Саюз, прыхільнікі якога пад сковай цемры... атакавалі памяшканне Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны, выламалі «жыўцом» і выкралі шыльду з адлюстраваннем ненавіснай «Пагоні» ды Скарынавых знакаў сонца і паўмесяца?

Народны дэпутат прыйшоў да высновы, што дзёрзкая акцыя рабаўніцтва і знявагі памяшкання Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны, статут якога зарэгістраваны Прэзідыумам Вярхоўнага Савета БССР, вымушаюць ставіць пытанне «не толькі як аб правакацыі супраць іншадумцаў, але і як аб шавіністычнай, антыбеларускай акцыі, накіраванай супраць Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце Беларускай ССР, Канстытуцыі БССР і Закона БССР аб мовах». У сувязі з гэтым, лічыць народны дэпутат, «адказ на гэта пытанне павінен даць старшыня Камітэта дзяржаўнай бяспекі БССР тав. Шыркоўскі», да якога паводле канстытуцыйнага права зварот звернуты афіцыйна.

Дададзім яшчэ, што налётчыкі не пасароміліся нават сплюгавіць выстаўлены ў шкляным праёме дзвярэй плакат мірнага руху рэрыхаўцаў з заклікам берагчы асяродак жыцця — прыроду і садзіць дрэўцы.

Да 100-годдзя з дня нараджэння Максіма Багдановіча

У ГЭТЫМ ГОДЗЕ ДЗЕВЯТАГА СНЕЖНЯ СПОЎНІЦЦА 100 ГАДОЎ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ ВЫДАТНАГА БЕЛАРУСКАГА ПАЭТА МАКСІМА БАГДАНОВІЧА. РЭДАКЦЫЯ ПАЧЫНАЕ ЗМЯШЧАЦЬ МАТЭРЫЯЛЫ, ПРЫСВЕЧАНЫЯ ЮБІЛЕЮ.

...баронячы наш народ, мы павінны бараніць і нашу культуру. І што б там ні было, а гмах яе, калісці распачаты, павінен быць збудаваны да канца.
Максім БАГДАНОВІЧ.

І. «МАЦІ-КРАІНА»

Дваццаць пяць гадоў таму назад, калі яшчэ вучыўся ў Львове, старажытнай сталіцы Галічыны— гэтага непаўторнага ўкраінскага краю, пра які так шчыра пісаў М. Багдановіч, у мяне ўзнікла адна задума. А што, калі фотапромнем узнавіць застылы на паперы той або іншы радок любімага пісьменніка, яшчэ раз паглядзець вачыма самога Максіма-Кніжніка на Маці-Краіну, на тыя землі, якія ён бачыў ці ўяўляў, паважаючы-шануючы братоў-суседзяў? Так пачалася своеасаблівая фотаілюстрацыя спадчыны геніяльнага сына Беларусі. Прадстаўляю чытачам «Нашага слова» першую старонку кнігі, імя якой дадзена самім Багдановічам — «Маці-Краіна».

Сяргей ПАНІЗНІК.

Максім БАГДАНОВІЧ

Пагоня

Толькі ў сэрцы трывожным пачую
За Краіну радзімую жах,—
Успомню Вострую Браму Святую
І ваякаў на грозных канях.

У белай пене праносяцца коні,—
Рвуцца, імкнуцца і цяжка
хрыпяць...
Старадаўняй Літоўскай Пагоні
Не разбіць, не спыніць,
не стрымаць.

У бязмежную даль вы ляціце,
А за вамі, прад вамі — гады.
Вы за кім у пагоню спяшыце?
Дзе шляхі Вашы йдуць і куды?

Мо яны, Беларусь, панясліся
За тваімі дзяцьмі ўздагон,
Што забылі Цябе, адракліся,
Прадалі і аддалі ў палон?

Біце ў сэрцы іх — біце мячамі,
Не давайце чужынцамі быць!
Хай пачуюць, як сэрца начамі
Аб радзімай старонцы баліць...

Маці родная, Маці-Краіна!
Не усцішыцца гэтакі боль...
Ты прабач, ты прымі свайго сына,
За Цябе яму ўмерці дазволь!..

Усё лятуць і лятуць тыя коні,
Срэбнай збруяй далёка грымяць...
Старадаўняй Літоўскай Пагоні
Не разбіць, не спыніць,
не стрымаць.

Максім Багдановіч быў адзін з першых, хто ўчытаўся ў гераічныя старонкі нацыянальнай гісторыі і глянуў на свой народ як на народ з эпічным мінулым. Гэта быў прынцыпова важны крок наперад у развіцці нацыянальнай самасвядомасці і гістарычнай думкі на Беларусі. Ніхто да яго ў беларускай літаратуры з гэткай сілай і пераканаўчасцю не сказаў аб тым, што Беларусь мела калісьці — якіх асветнікаў, мысліцеляў і вучоных, якую кніжную культуру, мастацтва і дойлідства, якія самабытныя народныя промыслы і рамёствы! А сказаў ён гэта таму, што як адзін з найбольш адукаваных і культурных людзей свайго часу кіраваўся разуменнем і пераканнем: немагчыма тварыць сёння ў адрыве ад таго, што было створана ўчора, не адчуваючы пад нагамі той духоўнай глебы, што складалася цягам папярэдніх эпох.

Ніл ГІЛЕВІЧ.

ПЫТАННЕ — АДКАЗ

Шаноўны рэдактар! Вы зрабілі передрук з літоўскай «Республики», зрабіце тое ж з нашай «Звязды» за 19.02.

З павагай жыхар г. Полацка.

Хоць пісьмо ананімнае, без подпісу, а да таго яшчэ і на машынцы надрукаванае (каб почырку нават не паказаць?), я, са згоды супрацоўнікаў рэдакцыі, на яго ўсё ж адказваю. Бо чалавек, які гэта паслаў, існуе, я шаную яго як асобу і прызнаю за ім права на ўласную пазіцыю, а можа і нязгоду з нейкай газетнай публікацыяй. Шкада, што паважаны жыхар г. Полацка не назваў сябе, бо была б магчымасць паслаць яму асабістае пісьмо. Дарэчы, аўтарам дапісаў, якія па нейкіх прычынах не жадаюць публікаваць сваё прозвішча, рэдакцыя гэта гарантуе. Але што ж...

Заадно хачу адказаць чытачам (прозвішчы свае яны ўказалі), якія выказалі шкадаванне, што мы не паведамілі пра адносіны беларусаў — жыхароў Літвы — да крывавай акцыі штурмавікоў у Вільні. Матэрыял такі мы мелі, аднак у той сітуацыі палічылі больш неабходным паказаць адносіны саміх рускіх (ва ўсякім разе большасці) Літвы да таго, што іх гэткім чынам узяліся «абараняць». З тае ж прычыны мы спыніліся менавіта на публікацыях у рускамоўнай і незалежнай літоўскай газеце «Республика». Прывялі ўсяго два дакументы: «Зварот рускага культурнага цэнтра» і выказванні беспартыйнага — праваслаўнага архіепіскапа Віленскага і Літоўскага Хрызастома.

Цяпер наконт перадруку са «Звязды». Адразу скажу: ставімся да гэтай газеты з разуменнем, заўсёды вітаем яе публікацыі ў абарону нацыянальнай культуры. «Звязду» выпісваюць Рэспубліканская рада ТБМ, некаторыя супрацоўнікі «Нашага слова», іншыя купляюць у кіёсках «Саюздруку». І наогул газета разыходзіцца па ўсёй рэспубліцы, мае даволі вялікі тыраж. Таму ці ёсць патрэба рабіць з яе передрукі нашаму невялікаму штотыднёвіку? Іншая справа — адгукнуцца на нейкую публікацыю. Што мы і думаем рабіць. Асабліва, калі будуць закранацца праблемы экалогіі мовы, культуры народа. А вось звяздоўская публікацыя, якую Вы, шаноўны чытач з Полацка, прапануеце передрукаваць, адносіцца да катэгорыі чыста палітычных. Мала таго — напісана вельмі суб'ектыўна і з нейкай нават хваравітай напалоханасцю. Яна і назву мае адпаведную: «І мне стала страшна...» Вось, дзякуючы Вам, перачытаў і зноў не зразумеў: сапраўды аўтара нечым напалохала ўбачанае і пачутае ці ён гэтак імкнецца чытача запалохаць? Мяркуйце самі: чалавек пабываў на ўстаноўчай канферэнцыі «Дэмакратычнага кангрэсу» ў Харкаве (дарэчы, з публікацыі я нават не зразумеў, што гэта такое), і стала яму «страшна». Чаго? Нехта там, аказваецца, задаваў пытанне — «а ці патрэбен новы Саюз»? Дык з 1985 года ў нас ужо наогул шмат чаго нагаварылі, а што змянілася? Цэны? Далей: бачыць на сцяне ў фае фатаграфіі нейкіх, як ён заўважае, «бязвусых юнакоў, якія трымалі плакаты і лозунгі «Бі камуняк» — зноў палохаецца. Безумоўна, нікуды не варта, каб нехта некага беспакарана заклікаў «біць». Вось па цэнтральнай тэлевізіі двойчы запар паказвалі мітынг вайскоўцаў каля Крамля 23 лютага, і з іх плакатаў і транспарантаў я зразумеў: яны таксама гатовы «біць» іншадумцаў, якіх, не саромячыся ў выразах, называлі «дерьмократами». Яны — прыхільнікі КПСС. А тыя «бязвусыя»? Можа, проста правакатары? Ці яшчэ: наглядае аўтар, як ў фае «ледзь сowaліся слабыя старыя — ветэраны руху АУН» і «ўздыхаючы... прыгадвалі даўно мінулыя дні, калі змагаліся з «камунізмам», — палохаецца.

Падзівіла наогул, што матэрыял гэтак насычаны зняважлівымі характарыстыкамі, разлічанымі на распальванне варажнечы да «дэмакратаў» (аўтар нататак бярэ гэтае слова абавязкова ў іранічны двукоссі). А падзівіла таму, што напісаў гэта... старшыня Беларускага хрысціянскага саюза (я пра такі і не чуў) — С. Насенка, як ён назваўся. Мне ж заўсёды здавалася, што хрысціянская місія — садзейнічаць усталяванню згоды і міру нават паміж варагуючымі, пропаведзь узаемнай дабрыні і цярплівасці. Бо сапраўды — без гэтага ўсе аднапартыйныя перамогі, як сведчыць гісторыя, канчаюцца аднолькава — народнай бядою.

З павагай — Э. ЯЛУГІН.

Не саромецца і гаварыць

У ВЯНОК ЛЮБОВІ

Сапраўднай любві да сваёй краіны нельга ўявіць без любві да сваёй мовы. Чалавек, раўнадушны да роднай мовы,— дзікун. Ён шкодны па самой сваёй сутнасці. Таму што яго абыякавасць да мовы тлумачыцца самай поўнай абыякавасцю да мінулага, цяперашняга і будучага свайго народа.

Канстанцін ПАУСТОЎСКІ.

Прайшло паўгода, як набыў юрыдычную сілу рэспубліканскі Закон аб мовах, у якім запісана, што дзяржаўнай у нас з'яўляецца беларуская мова. І што змянілася? Амаль нічога. На ўсіх узроўнях. Нават у Вярхоўным Савеце БССР гавораць па-беларуску толькі тыя, хто і да прыняцця гэтага гістарычнага дакумента так гаварыў. Відавочна, вышэйшыя эшалоны нашай улады спрабуюць перапраўрыць Дзяржаўную праграму развіцця беларускай мовы і іншых нацыянальных моў на Беларусі ў пустую паперчыну, якая так і спрахнее ў архівах службовых устаноў, не скрануўшы справу з месца. Такое бывала неаднойчы.

Дык мо і далей будзем маўчаць?! Бо, калі ўжо галоўны заканадаўчы орган рэспублікі не прытрымліваецца сваіх Законаў, што ж тады патрабаваць ад іншых?

Але сярод іншых ёсць і тыя, хто ўсім сэрцам прыняў Закон аб мовах і робіць усё для яго ажыццяўлення, разумеючы, што сапраўднае нацыянальнае Адраджэнне само не прыйдзе. Адрадзіцца павінен кожны з нас і ўсе разам, спасцігаючы гісторыю, культуру і мову беларускага народа.

Найпершы наш клопат сёння — вучоба. Даём слова слухачам курсаў беларускай мовы ў народным універсітэце пры Палацы культуры Белсаўпрофа — людзям розных узростаў і прафесій.

* * *

По радыё загучала песня «Люблю наш край, старонку гэту...» Цудоўная песня на словы цудоўнай беларускай паэтэсы. І хваля замілавання, радасці, светлага пачуцця ахоплівае душу, нясе яе, быццам на крылах, над роднай зямлёй, над яе такімі простымі і някідкімі, такімі дарагімі тваёму сэрцу краявідамі. І люба табе ўсё на гэтай зямлі, і блізкія ўсе яе радасці і беды, яе вялікія і простыя будзённыя справы, яе добрыя, шчырыя людзі.

Родная песня... Роднае слова... Так здарылася, што занядбалі Вас, забыліся. Хто вінаваты? Не проста знайсці адказ. Не простымі шляхамі і сцежкамі ідзе жыццё. Напэўна, усе ў нейкай ступені вінаватыя. Такі ўзровень нашай свядомасці і агульны стан грамадства.

Працаваць бы цяпер нам усім разам, каб выпраўляць памылкі і не шукаць вінаватых. Вінаваціць лёгка — рабіць справу цяжка. Як бы не патраціць увесь наш запал на абвінавачванні. Зло — дрэнны дарадчык, яно не нараджае дабра.

Не прымае душа пагардлівых адносін — а тым больш нянавісці — адных народаў да іншых. Не разумею, як можна, шануючы і любячы сваё, не паважаць чужое. Ці не пара ўсім людзям узняцца цяпер на новую ступень свядомасці, каб са шчырай любоўю і дабром у сэрцах працягнуць адзін аднаму рукі на вечныя мір і дружбу?

У багацці і разнастайнасці культур, мастацтваў, моў — агульначалавечае багацце. Усе мы — дзеці адной Маці-Зямлі, і ўсе мы ўплятаем свае кветкі ў агульны вянок зямнога грамадства.

ПАСТУХОВА Ніна Іванаўна,
паштальён аддзялення № 123 г. Мінска.

* * *

Аднойчы, 19 лютага 1989 года, я пайшла на мітынг, які праводзіў БНФ на стадыёне «Дынама». Мяне вельмі ўразіла, што такая вялікая колькасць людзей размаўляе на прыгожай беларускай мове. Сапраўднай. Літаратурнай. Асабліва ўсхвалявала выступленне Зянона Пазняка, узрушыў яго зварот да прысутных: «Грамада!» Гэтае «Грамада!» грымнула з усіх дынамікаў стадыёна. А яшчэ перад пачаткам мітынгу мне і маім сяброўкам спаткалася дэлегацыя з Вільні, у якой усе размаўлялі таксама па-беларуску; звярнуліся да нас, а мы «ні бэ ні мэ» на сваёй мове. Стала агідна на душы і вельмі сорамна за сябе.

З той пары я хаджу на ўсе мітынгі і адчуваю сапраўдную асалоду, слухаючы беларускую мову прамоўцаў. Вялікі ўплыў на мяне зрабіла газета «ЛіМ», якую чытаю ўжо тры гады. На мой погляд, яна вельмі аб'ектыўна адлюстроўвае ўсе бакі культурнага жыцця на Беларусі.

Для сябе я зрабіла вывад, што павінна таксама ўспомніць родную мову і пачаць на ёй размаўляць. Таму і пайшла на курсы ў народны універсітэт пры Палацы культуры Белсаўпрофа. Заняткі мне падабаюцца: я вучуся, чую прыгожую беларускую мову, слухаю вершы, знаёмлюся з лепшымі ўзорамі беларускай прозы. Гэта пакуль адзінае месца, дзе я ўжо крыху гавару са сваімі новымі сябрамі, знаёмымі на роднай мове.

На маім заводзе ўсе размаўляюць па-руску ці на «руска-лагойскім дыялекце». А жанчына адна, маючы добрае беларускае маўленне, кажа, што не хоча гаварыць па-беларуску, бо «мова грубая». Зайздросціць тым, хто гаворыць чыста па-руску... Што ж, буду хоць я старацца як мага лепш вучыцца, каб вольна карыстацца родным словам. Можа, хто-небудзь у нашым цэху возьме прыклад з мяне і таксама пачне ўспамінаць родную мову.

ФАНСКАЯ Іна Іванаўна,
майстар Мінскага завода персанальных ЭВМ.

* * *

Любоў да сваёй мовы прыйшла да мяне з малаком маці. Мая ўся радня — беларусы. Скончыла беларускую школу і ў дзяцінстве размаўляла на мове сваіх продкаў. Родную мову ў маладыя гады ведала лепш за рускую. Вельмі любіла чытаць творы Я. Маўра, нашых класікаў Я. Коласа і Я. Купалы. Пазней працавала ў тыпаграфіі, рабіла набор газеты на беларускай мове. Многія гады была ў асяроддзі тых людзей, якія ніколі не думалі, што наша мова не патрэбна беларусам...

Апошнім часам упарта шукаю адказ на пытанне: чаму мы, беларусы, выракліся сваёй мовы? Ці яна горшая за ўсе іншыя? Мабыць, забыліся пра свой самы блізкі род. І кіраваць намі сталі тыя, каму беларуская мова зусім не патрэбна... Калі нашы ўлады будуць выдаваць Законы і самі іх не выконваць, прагрэсу не дачакаемся.

І яшчэ. Шмат гадоў я працую ў дзіцячым садку. Многа думала-перадумала, многае тут спасцігла. Лічу, што пачынаць трэба з дзіцяці. Мова, нацыя ідзе ад дзяцей.

ПАДДУБІЦКАЯ Валянціна Аляксандраўна,
загадчыца дзіцячага сада № 163 г. Мінска.

З рэдакцыйнай пошты

Няма моцы маўчаць!

Прашу змясціць маё пісьмо на старонках Вашай газеты. Вы можаце не пагаджацца са мной, але тым не менш павінны даць мне слова. Апошнім часам праявы знявагі да мовы карэннага насельніцтва ў нас на Беларусі, нягледзячы на прыняты Закон, мне здаецца, нават пашыраюцца. Яскравым прыкладам таму з'яўляецца лёс штотыднёвіка «7 дней». Аб'яўлен ён быў як двухмоўны, двухварыянтны: рускі і беларускі. Адразу ж падпісаўся на беларускі. Які ж было маё здзіўленне, калі атрымаў першы нумар. Ен аказаўся аднаварыянтны, на адну чвэрць беларускім, адваротна прапарцыянальным складу рускага і беларускага насельніцтва рэспублікі. Вось так праявіла сябе неафіцыйная дыскрымінацыя беларускай мовы. Тэлефаную ў рэдакцыю. Адтуль няўцямнае тлумачэнне, што ў іх у наборы няма пакуль што літар «і» з кропкай, літар «ў» кароткага і «ё» з кропкамі. Гэта будзе працягвацца ўвесь першы квартал 1990 года, а потым усё будзе, як і планавалася. Пад канец 1990 года з'явіліся сімптомы таго, што і гэта беларуская чвэрць газеты стане рускай, а беларускамоўнага варыянта наогул не будзе. Гэта стала ясна пасля выступлення па тэлебачанні галоўнага рэдактара штотыднёвіка А. Пранішнікава. Адкуль ён узяўся на нашу галаву? Адзін Бог ведае... Ен апраўдвае свой шавінізм камерцыйнымі прычынамі. Бачыце, вырашыў рабіць камерцыю шляхам знішчэння беларускай культуры, беларускай мовы.

Паўстае пытанне, што гэта за суверэннасць рэспублікі, калі нейкі Пранішнікаў вырашае за мяне — беларуса, на якой мове мне чытаць газету, і не лічыць гэта ўшчамленнем маіх нацыянальных правоў? Паводзіны пранішнікавых з'яўляюцца характэрнымі для культуртрэгераў любых колераў. Калі так пойдзе і далей, то мы дажывём яшчэ і да «Губернских ведомостей» з двухгалоўным арлом у загалоўку. Нездарма ж прэзідэнт лічыць сябе прадаўжальнікам справы Івана Каліты.

На такі роздум наводзяць выступленні некаторых дэпутатаў у Беларускім парламенце. Паслухаеш іншага і бачыш, што ў яго агульнага з беларускім народам не больш, чым у Філарэта. Такія дэпутаты (а гэта партыйная група парламента), асядлаўшы машыну галасавання, блакіруюць усе слушныя прапановы, разумныя законы, у тым ліку і закон аб беларускім грамадзянстве. Такі закон перагарадзіў бы дарогі прахадзімцам, якія, трапіўшы да нас няма ведама якімі шляхамі, трымаюць сябе тут, як у чужым агародзе.

Ці адпаведная наша рэакцыя на такія паводзіны? Думаю, што не. А тут яшчэ і нашы «інтэрнацыяналісты» стараюцца. Узяць бы хоць гэтага пісьменніка (я дрэнна запамінаю прозвішчы), які ўсё піша і піша сваю... логію, якую чытаць ніхто не хоча. Ну, гэты, што рамантуе цацкі ўнуку. Пра якога кажуць, што ён збіраецца стварыць кааператыў па рамонту дзіцячых сацыялістычных цацак. Ну, той, што ўзначальвае не Беларускі фонд культуры, а беларускі філіял усесаюзнага. Ну, той, дай Бог памяці, што нядаўна абраны ў члены ЦК КПБ. Дык вось: на яго вачах на чвэрць беларуская газета «7 дней» стала чыста рускай, і ён маўчыць, як рыба. Маўчыць і ў фондзе, маўчыць і ў ЦК. Быццам бы так і трэба.

Што ж нам рабіць у такіх умовах татальнага наступу на нашу культуру, нашу мову? Я магу сказаць толькі за сябе. На рэферэндуме мая сям'я адказала такому Саюзу «НЕ», у якім беларусу пакідаецца сфера дзейнасці па даенню кароў і адкорму свіней на комплексах гнілой мурманскай рыбай. Усё астатняе, нават тое, на якой мове нам чытаць газеты, будуць вырашаць вертыкальныя і гарызантальныя ратацыянеры імперскага цэнтра.

Што яшчэ я магу зрабіць? У мяне растуць унукі. Пастараюся пасеяць у іх душах зерне святой нянавісці да ўсіх культуртрэгераў, адкуль бы яны ні прыйшлі: з усходу, ці захаду. Пастараюся падрыхтаваць іх да разумення (калі ў сталым узросце іх сутыкне іх з пранішнікавымі), што яны маюць справу з плантатарамі, якія, самкнуўшыся з рускай праваслаўнай папоўшчынай (за некаторым выключэннем), імкнуццаператварыць нас у манкуртаў, пазбаўленых гістарычнай памяці і нацыянальнай годнасці. Спадзяюся, што гэта ім не ўдасца.

В. ШЫДЛОЎСКІ —
пенсіянер.

Думайце!

Да падзей 13 студзеня ў Вільні

Рокатны танкаў крок.
Грудзі раскройваюць кулі —
Льецца нявінная кроў,
Плачуць няўцешна матулі.
Стогне ад мук цішыня:
Дулы настаўлены ў грудзі,
Радасці новага дня
Кулі астудзяць?
Долы, умыты крывёй,
Стуляць ахвяраў шчыльна.
Маці! За працай такой,
Хто з вас уявіць сына?
Сёння пытаю я ў вас.
Час наш суровы і грозны.
Думайце: ёсць яшчэ час —
Заўтра ўжо можа быць
позна.

Мікола ГРЫШАН,
в. Раготна,
Дзятлаўшчына.

Як быццам нас няма

«Нацыя знікае, як Вавілон»,— пачула сёння. Ці ж можна жыць нам на вулкане? Ой, як можна! Як і можна грэбаваць не толькі адным чалавекам, але і цэлым народам. Народам, якога быццам бы няма: як няма мовы, дык няма і голасу.

Ці саромеемся мы мовы замежнай, вывучаючы яе, такую нязвыклую для нас? Ды не, бадай. Нярэдка чую, як дзеці ці дарослыя гудуць «г»: гуд бай — і нішто сабе. А тут жа сваё, роднае, крэўнае! Не дзіва, што язык камянее, бо сорам грызе. А між тым ледзь не ў кожнага беларуса, нават у тых, хто нарадзіўся ўжо толькі пры рускай гаворцы, чутно спрадвечнае праз акцэнт — гены «бярүць сваё». Дык няўжо вымрам, як калісьці палаўцы. Сябе не шкада, а дзяцей, іх сёння і будучыню.

М. ЖОЛУД,
Лагойск.

Хто ў рэспубліцы гаспадар?

Не будзе ў нас палітычнай самасвядомасці — значыць не будзе і дзяржаўнай беларускай мовы. Хоць і прыняты Закон аб мовах, але ён не дзейнічае, бо цяперашняму партыйнаму кіраўніцтву рэспублікі ён не патрэбен. Колькі гадоў ужо прайшло, а ахвярам чарнобыльскай катастрофы не аказваецца дзейсная дапамога. Жыхарам у небяспечных для жыцця раёнах даюць грашовую «падачку». Па-ранейшаму нашы юнакі нясуць вайсковую службу ў «гарачых» кропках краіны, іх накіроўваюць у раёны міжнацыянальных канфліктаў. Вывеўшы частку ўзброеных сіл з тэрыторыі рэспублікі (як вядома, іх у нас занадта многа), можна было б вызваленыя сродкі накіраваць на будаўніцтва жылля для чарнобыльцаў, але замест гэтага, наадварот, у рэспубліку прыбываюць новыя вайсковыя кантынгенты з краін Усходняй Еўропы. Дык хто ж тады ў рэспубліцы гаспадар? Нарэшце, ці будзе выконвацца ўсеагульная Дэкларацыя правоў чалавека?

В. ШАЎРОЎ,
г. Гароднія.

Балюча!

Мабыць, болей было б падпісчыкаў у «Нашага слова», каб яму далі рэкламу ў нашых газетах. Асабіста я пачуў пра штотыднёвік па радыё. Вось тады я і напісаў у «Знамя юности», падпісчыкам якой з'яўляюся. Звярнуўся ў «Родны склон» да А. Ліпая, каб ён даў рэкламу «Нашаму слову», што і было зроблена. Звярнуўся я і ў «Звязду», але гэты орган ЦК КПБ застаўся глухім.

Вельмі крыўдна і балюча за нашу мову, што яна апынулася ў такім стане.

«З гневам і абурэннем слухалі я і мае сябры пасяджэнне сесіі Вярхоўнага Савета БССР 13 лютага. Хочам задаць пытанне дэпутатам: чые гэта дэпутаты? У якім парламенце яны працуюць? І прадстаўнікамі якога народа яны з'яўляюцца? Мы не гаворым за ўвесь дэпутацкі склад. Гэта аднасціца да 2/3 складу. Бо 1/3 частка дэпутатаў з'яўляюцца прадстаўнікамі свайго народа. І толькі тады відаць, што працуе беларускі парламент, калі пасяджэнні вядзе адзін з гэтай 1/3, свядомы беларус, шчыры чалавек — першы намеснік Старшыні Вярхоўнага Савета БССР Станіслаў Шушкевіч.

Назавіце ў Савецкім Саюзе хаця б адну рэспубліку, дзе яе прэзідэнт ці Старшыня Вярхоўнага Савета вядзе пасяджэнне ці выступае не на сваёй роднай мове? Вы скажаце такіх няма. Ёсць. Гэта наша рэспубліка! А ці чулі вы калі, каб першы сакратар КПБ ці іншыя вышэйшыя прадстаўнікі партыі выступалі на мове свайго народа, сваёй рэспублікі? Узнікае пытанне, чаму ж гэтая партыя завецца КП Беларусі! І ці не дзякуючы гэтай роднай, «кіруючай і натхняючай» наш народ амаль згубіў сваю мову?..

Прыкладна такі ліст, ад імя сваіх сяброў і таварышаў па працы, я паслаў у «Народную газету». Не ведаю, што здарылася з маім лістом, але адказу да гэтага часу я не атрымаў.

Анатоль ЛАГОЙКА,
рабочы, г. Бабруйск.

Чыталі? *Чыталі?*

ПРАЗ ПАЎСТАГОДДЗЯ

Праз паўстагоддзя пасля гвалтоўнага знікнення зноў з'явіўся нумар адноўленай палітычнай, грамадскай і літаратурнай газеты «Беларуская крыніца». Таму і адлік сваіх нумароў яна працягнула з кастрычніка 1917 года. На яе старонках асвятлялася дзейнасць Беларускай хрысціянскай дэмакратыі, жыццё беларускага працоўнага народа. У праграмным «Слове да чытачоў» рэдакцыя газеты абвясціла, што яе асноўная мэта — садзейнічаць аднаўленню грамадства, «адраджэнню таго, што стварылі продкі для нас на працягу многіх стагоддзяў, адбудовы незалежнага палітычнага, эканамічнага і культурнага жыцця Беларускай дзяржавы, далучэнню яе да сусветнай супольнасці незалежных, свабодных народаў, як роўнай з роўнымі, вольнай з вольнымі».

У нумары надрукавана палітычная дэкларацыя Арганізацыйнага камітэту Хрысціянска-дэмакратычнага саюзу Беларусі, пачатак нарыса Адама Станкевіча пра беларускага паэта і грамадскага дзеяча ў эміграцыі Казіміра Сваяка, «Мартыралог нашых святыняў». Ёсць раздзел «Літаратурная спадчына» і іншыя цікавыя матэрыялы.

Л. М.

«АД ІНШЫХ СВАЁЙ ЦЕПЛЫНЁЮ АДМЕТНАЯ»

Знаўцы кажуць, што ў гарах ад гуку голасу зрываюцца ўніз снегавыя лавіны.

Нашы продкі таксама верылі ў чарадзейную сілу слова, добра ведалі яму цану. Слова, аднойчы пушчанае ў свет, заўсёды вярталася, і моц яго ўзрастала дзесяцікроць. На маёй Глушчыне нават прымаўка жыве: «Сказаў на кіпець, а вырасла на локаць». А ў замовы бабак і шаптуноў, хоць ёсць і свая ў вёсцы амбулаторыя, вераць так, як, можа, у часы паганства.

Як натуральна гучала роднае слова ў гады вясковага дзяцінства! Толькі пазней прыйшло разуменне, што і алгебру, і фізіку мы вучылі па падручніках, напісаных беларускаю моваю. Адшукаўшы на гарышчы сваю дзіцячую чытанку «Кітайскія казкі», здзівіўся, што некалі з сябрам чытаў гэту кніжку, купленую ў краме за два курыныя яйкі, і не заўважаў, на якой мове яна. Сёння мой сябар бойка лапоча «па-гарадскому», хоць і жыве ў вёсцы, і не разумее, чаму я гавару «па-свойму». «Ад іншых сваёй цеплынёю адметная» (Л. Геніюш) наша мова за апошнія тры дзесяцігоддзі страціла сваю мілагучнасць, стала калянай, як зжоўклы ліст, цвёрдай, як жарства. Часам не пакідае ўражанне, што чалавек думае па-нямецку, а стараецца гаварыць па-беларуску. Вядома, дзякуй і за старанне! Але ўсё ж такі, што адбываецца з беларускім словам?

А адбываецца з ім тое, што і з усім светам, які на нашых вачах губляе сваю шматстайнасць і шматгалоссе і пакрысе спаўзае да заняпаду. На Беларусі гэты працэс, як зазвычай, набыў сваю крайнюю, «чорную» форму, і ўсё часцей гучыць слова «катастрофа». Вядома, ратункам было б ажывіць магутны гістарычны механізм родавай памяці і раскруціць стужку часу віток за вітком, ажно да часу, калі заключаліся кожныя два-тры гады уніі і пакрысе адымаліся ў беларускага грамадзянства ўсе яго прывілеі, каб урэшце вярнуцца да зыходнай пазіцыі, калі земскі пісар павінен быў пісаць «на языку тому, які бліжэй яго дому». На жаль, гісторыя не ведае ўмоўнага ладу і падпарадкуецца сваім законам. Мы можам хіба толькі ўлічыць урокі мінулага.

Як бы ні іранізавалі гісторыкі над царскім Маніфестам ад 17 кастрычніка 1905 года («Царь испугался, издал манифест...»), але фактам было тое, што аб'яўленая «зверху» свабода слова адмяніла тым самым забарону на беларускую мову і адчыніла шлях беларускаму друку. Менавіта тады ўзніклі і «Наша Доля», і «Наша Ніва», школкі на роднай мове і выдавецкія суполкі. А беларуская літаратура ўсяго толькі за адно дзесяцігоддзе прайшла шлях, роўны, паводле выказвання М. Багдановіча, сотням гадоў, і ўпэўнена ўваходзіла не толькі ў «сям'ю нялічаных славян», але ж і ва ўлонне еўрапейскай цывілізацыі. Інерцыя руху і рост па экспаненце былі такімі магутнымі, што абуджанай творчай энергіі хапіла яшчэ на адно, ужо паслярэвалюцыйнае, дзесяцігоддзе, калі ўмовы бытавання беларускага слова крута змяніліся.

За эйфарыяй рэвалюцыйных лозунгаў «Зямля — сялянам!», «Уся ўлада Саветам!», «Мір — народам!» мала хто заўважыў «ціхую» забарону на свабоду слова, якая адбылася ўсяго праз два тыдні пасля Кастрычніцкага перавароту. У паветры загучалі новыя словы, абрэвіятуры, наватворы; і людзі, хто з прыкрасцю, а многія і з захапленнем асвойвалі гэту лексіку, гэта «навамоўе», як назваў яе пазней Дж. Аруэл, не разумелі, што тым самым пераходзяць у іншасвет, дзе пануюць паняцці адваротныя лозунгавым. Зямля была аддадзена сялянам, але належала дзяржаве. Улада была ў Саветаў, але ў Саветах засядалі бальшавікі. Мір з немцамі абярнуўся грамадзянскай вайной. «Слова «свабодны»,— пісаў Дж. Аруэл,— у навамоўі засталося, але яго можна было скарыстоўваць толькі ў выказваннях, як «свабодныя боты», «туалет свабодны». Яно не ўжывалася ў старым значэнні «палітычна свабодны», «інтэлектуальна свабодны», бо свабода думкі і палітычная свабода не існавалі нават як паняцці».

Беларускія пісьменнікі хутка адчулі гэты татальны націск новых слоў і чужых паняццяў. «Ён жа чалавечай душы не прызнае!» — з адчаем гукаў адзін з герояў ранняй прозы К. Чорнага. Знікалі, выцясняліся, скажаліся многія словы. У прозе таго ж Чорнага бойка ішла не столькі паміж героямі, прадстаўнікамі варожых класаў, колькі паміж словамі «чуласць» і — «чэрствасць», «любоў» і — «нянавісць», «міласэрнасць» і — «жорсткасць». А словы «гуманізм», «інтэрнацыяналізм», «дэмакратыя» ў яго ж публіцыстыцы, якая была ў малым маштабе адлюстраваннем змен у ідэалагічным жыцці краіны, інакш не ўжываліся, як з прыметнікам «сацыялістычны». Барацьба ішла не толькі з назоўнікамі, якія неслі ў сабе «чужы» змест (слова «міласэрдзе» ўжывалася ў слоўніках з адзнакай «устар.»), але асабліва бязлітасна з прыметнікамі і дзеясловамі, бо яны мелі ў большасці сваёй ацэначны характар. Змены ў адносінах да слова найбольш шчыра і безагаворачна выявіў у адным з праграмных вершаў таго часу П. Броўка: «Мне трэба, каб слова падносіла цэглу...» Болей ні на што іншае беларускае слова не было здатным.

Як жа караў крыху пазней сябе за свядомыя і міжвольныя памылкі і маўклівую згоду з афіцыйнай хлуснёй К. Чорны! Неспадзявана выйшаўшы з яжоўскай турмы на волю, смяртэльна хворы чалавек, ён ледзь не з першабытнай чуласцю і адчайдушшам паўтараў у новых сваіх творах, бы заклінаў, словы: «міласэрны», «міласцівы», «літасцівы», «чулы», «ласкавы», «пяшчотны», «чалавечны». Праўду кажучы, і П. Броўка, адно што куды пазней, ужо ў апошнія гады жыцця, прыкметна змякчыў жорсткасць сваёй класавай пазіцыі і ахвотна ўжываў словы з агульначалавечай лексікі. Класава-партыйнае, чыноўніцкае выдыхлася і ў афіцыйнай ідэалогіі, і ў нацыянальнай літаратуры.

Беларускі пісьменнік міжволі станавіўся чыноўнікам у таталітарным грамадстве. Нават тады, калі ён усімі сіламі душы супрацiўляўся націску «навамоўя», ён змушаны быў ужываць словы, уведзеныя дэкрэтамі ўладных структур. Усё было скіравана на тое, каб пісьменніка, як, дарэчы, і любога мастака, інтэлігента, ператварыць у дробнага служачага — няхай «вобразна» ілюструе спушчаныя, дазволеныя «зверху» тэмы і праблемы і не прэтэндуе на ролю праўдалюбцы, прарока ў сваёй айчыне. І ён ілюстраваў, распрацоўваў, здзяйсняў вялікасныя «планы партыі — планы народа». «Двайныя стандарты», «двайная мараль», «двоедумства», хацеў ён таго ці не хацеў, непазбежна выяўлялася ў слове. Слова, з прычыны сваёй адпершаснай чысціні і глыбіні, супраціўлялася і ўрэшце выдавала пісьменніка з галавой. Узоры гэтага можна адшукаць, адкрыўшы любую беларускую кнігу на любой старонцы: «Лена зараз арганізоўвала вольны час дзяцей», «Увесь трэці курс у яго быў разлад з каханай дзяўчынай», «яна аблапошыла яго па ўсіх параграфах», «аматары вострых уражанняў», «так хутка зрушылася самае балючае пытанне», «назвы вуліц нараджаліся пад гарачую руку», «табе не казалі, у якія войскі мецяць?», «і ён назаўсёды пахаваў у сабе планы, складзеныя на дваіх у душы з Аленкай», «доўга ішло змаганне», «некіруемая чалавечая маса», «правядзенне маючых адбыцца баявых вучэнняў»... Як пісаў Дж. Аруэл, творцы «навамоўя» распрацавалі сродак, які знішчаў у мове любую крамолу, варта толькі паставіць побач некалькі назоўнікаў у родным склоне: «нарошчванне паскарэння тэмпаў развіцця». Пісьменнікі розныя, але аблічча з-за гэтых слоў і выразаў праступае адно — чыноўніка ад мовы, саўслужа новай пароды, выведзенай таталітарызмам, *homo sovieticus*.

Паэта Амоса, пастуха з Тэкоа, некалі пакаралі за адно тое, што ягоныя словы збываліся. Нашых пісьменнікаў, якія прыйшлі ў літаратуру ў 20—30-я гады, таксама каралі смерцю за тое толькі, што яны пісалі па-беларуску, а гэта ўжо само па сабе было небывалай крамолай і кантррэвалюцыяй. Не сказаць, што сёння пісьменнік адчувае сябе ўтульна. Беларускае слова, як і раней, пад падазрэннем. Высокапастаўленыя аўгуры ад культуры, партакратыя і дробнае чыноўніцтва ўспрымае гэта слова як верны знак вальнадумства. Якіх толькі хітрасцей і выкрутасаў не прыдумваецца, каб толькі замарудзіць натуральны рост нацыянальнай самасвядомасці беларусаў! У апошнія часы наша слова, якое з вялікім ці малым поспехам супрацьстаяла несвабодзе, чакае новае, куды больш жорсткае, выпрабаванне дэмакратыяй, плюралізмам, рынкам. Той небяспечны водападзел паміж кнігай і чытачом, які больш за ўсё перашкаджае росквіту культуры ў грамадстве, пашыраецца за кошт прадукцыі маскультуры. Вядома, можна выкарыстаць і кіч, прымусіўшы яго таксама працаваць на нацыянальна-духоўнае Адраджэнне. Здолеў жа У. Караткевіч зачараваць чытача, звярнуўшыся да папулярнага ва ўсе часы дэтэктыва! Але несумненна і тое, і творчасць лепшых беларускіх паэтаў і празаікаў гэта пацвярджае, што ў мастацкага слова ёсць свая асобная сфера, куды не дацягнуцца ні жорсткая рука Дыктатара, ні брудная лапа спекулянта-кааператара, і гэта — сфера чалавечага Духу, бо ў векавечным змаганні Духу, увасобленага ў Слове, і Сілы, якая трымаецца на прымусе і гвалце, кволы парастак адухоўленага Слова заўсёды знаходзіць сабе шлях да людзей.

Міхась ТЫЧЫНА.

Мінулае *Мінулае*

Калі пасля няўдалай вайны з пілсудскай Польшчай урад СССР, згодна з Рыжскім дагаворам 1921 года (дарэчы, самі беларусы яго не падпісвалі), не спытаўшыся ў насельніцтва, аддаў палякам Заходнюю Беларусь, для яе карэнных жыхароў пачаўся цяжкі перыяд за нацыянальнае выжыванне.

Сёння мы пачынаем друкаваць успаміны былых вучняў заходнебеларускіх гімназій.

Карыстаемся нагодай выказаць ўдзячнасць пісьменніку Янку Брылю, члену рэдакцыйнай калегіі «Нашага слова». Ён шукае гэтых людзей, збірае іх допісы, якія маюць безумоўную каштоўнасць для беларускай культуры.

ЗМАГАННЕ ЗА РОДНАЕ СЛОВА

Характэрнай адзнакай нацыянальна-вызваленчага руху ў Заходняй Беларусі было змаганне за роднае слова. Сяляне настойліва дамагаліся ад польскай улады адкрыцця беларускіх школ, што амаль не ўдавалася. А таму вяскоўцы, адрываючы ад свайго вельмі скромнага сямейнага бюджэту капейку, стараліся адкрыць хоць прыватную беларускую школу. Але і гэта забаранялася.

У маёй роднай вёсцы Чамяры (каля Слоніма) у 1925 годзе каля трох месяцаў праіснавала прыватная беларуская школа, у якой давялося вучыцца і мне. Кажу «праіснавала». Бо аднойчы на ўрок роднай мовы ўвайшлі два паліцыянты і заявілі настаўніку Максіму Тарасавічу Бурсевічу (у будучым вядомаму грамадска-культурнаму і палітычнаму дзеячу), што школа закрываецца. Вучні пачалі плакаць, але няпрошаных «гасцей» гэта ніколькі не турбавала.

Пасля закрыцця нашай школы некаторыя дзеці не пайшлі ў польскую школу, дзе настаўнік паляк за няправільнае вымаўленне чужога слова біў «лапу» або ставіў на калені. Бацькі дзяцей, што не жадалі наведваць чужую школу, караліся грашовымі штрафамі.

Такім чынам я і ўсе мае сябры прымушаны былі ісці да «пана наўчыцеля». Але тое, што за тры месяцы змог сярод нас пасеяць Максім Тарасавіч, моцна запала ў душы, не забывалася. Многія з нас падумоўвалі, як паступіць у Віленскую беларускую гімназію, што маячыла прывабным агеньчыкам. Хадзілі адзін да аднаго і заклапочаныя бацькі.

І вось у 1926 годзе да нас у Чамяры прыехаў вучань старэйшых класаў Віленскай беларускай гімназіі Казімір Чартовіч. За летнія канікулы ён падрыхтаваў да паступлення ў гімназію восем чамяроўскіх юнакоў.

Ехалі мы ў Вільню з вясёлым хваляваннем: як там што будзе, ці паступім? Прыехалі і ўсе размясціліся ў інтэрнаце. І ўсе здалі ўступныя экзамены ў класы, у якія рэкамендаваў наш падрыхтоўшчык і старэйшы сябра Чартовіч.

Прадметы ў гімназіі выкладаліся на беларускай мове, акрамя польскай, гісторыі і геаграфіі Польшчы, якія падносілі нам па-польску, і закона божага — па-руску.

Вядома, найбольш мы любілі ўрокі роднай мовы і роднай літаратуры. Многім гімназістам пашанцавала мець такіх настаўнікаў, як Ігнат Дварчанін, Сяргей Паўловіч, Рыгор Шырма, якія вельмі цікава, даходліва расказвалі пра лёс нашай старонкі, прывівалі любоў да роднай прыроды, да простых, сумленных, працавітых людзей. Акрамя таго, Шырма і Паўловіч праводзілі пазакласныя добраахвотныя заняткі, знаёмілі вучняў з лепшымі творамі рускай літаратуры, асвятлялі важнейшыя гістарычныя падзеі.

Асабліва зачароўваў нас Ігнат Сымонавіч Дварчанін, які даваў урокі па беларускай літаратуры. Ён без ніякіх падручнікаў умеў данесці да слухача чароўнасць беларускай паэзіі, непаўторную прыгажосць родных краявідаў, тонка, на прыкладах літаратурных твораў, паказаць сацыяльную несправядлівасць у адносінах да простага народа. Слухаючы такога настаўніка, кожны з нас, як не ў сапраўднасці, то ў душы, станавіўся паэтам. І не дзіўна, што на апошнім, развітальным уроку Ігната Сымонавіча, якога выбралі дэпутатам польскага сейма, дзяўчаты плакалі.

Пасля І. Дварчаніна ў пятым класе вяла беларускую мову і літаратуру Алёна Сакалова. З далечыні да тых гадоў нічога дрэннага не магу сказаць пра гэтую жанчыну — добра вяла ўрокі. Аднак яна засталася як бы ў тумане, бо перад вачамі заўсёды стаяў Ігнат Сымонавіч, які, дарэчы, будучы паслом сейма, наведваў інтэрнат, цікавіўся жыццём-быццём вучняў, частаваў курцоў дарагімі папяросамі.

Жорстка, шавіністычна ставіўся да нас, вучняў-беларусаў, выкладчык гісторыі Польшчы па прозвішчы Віслоух. Ён не прызнаваў ніякай Беларусі, па яго вучэнню наша зямля — гэта «рдзэнна Польска». Вядома, ягоны прадмет, які складаўся з адных каралёў, мы не вельмі вывучалі, але ў расказе, напрыклад, пра Баляслава Храбрага даволі было сказаць «вальчыл, яко лев», каб атрымаць добрую адзнаку.

Падпольны камсамол і сумеснае жыццё ў інтэрнаце шчыльна згуртоўвалі моладзь на глебе нацыянальна-вызваленчай барацьбы. Кожны малодшы вучань марыў быць такім, як старэйшыя Язэп Урбановіч, Алесь Салагуб, Якуб Міско, Міхась Тарасюк, Барыс Махляр... Дарэчы, аднойчы Барыс пацярпеў з-за свайго прозвішча. Пры арышце ў яго спыталі: «Як назвіско?» І ён правільна адказаў: «Махляр». Паліцэйскі прыняў адказ за жарт і ўдарыў хлопца гумовай палкай.

У гімназіі вучні выпускалі рукапісныя газеты і часопісы «Рэха», «Пралескі» і інш. Гэта таксама станоўча ўплывала на нацыянальную свядомасць падрастаючага пакалення.

Трэба адзначыць, што значную выхаваўчую ролю адыгрывалі даклады (ці, як тады казалі, рэфераты), якія чыталі на роднай мове беларускія дзеячы. Напрыклад, каб пабыць на лекцыі ў Цэнтральнай управе ТБШ, вучні цэлым караванам неслі над галовамі крэслы з Вострабрамскай, дзе знаходзілася гімназія, на вуліцу святой Ганны, дзе размяшчалася ўправа. Зразумела, пасля рэферата такім жа караванам з крэсламі вярталіся ў гімназію. І гэта было звычайна, не сорамна пры нашай грамадскай беднасці. І таму мы ўсе марылі аб сонечных днях і непахісна змагаліся «за лепшую долю».

Тым часам гімназію пачалі патроху паланізаваць, перашкаджаць вучням праводзіць масавыя культурна-асветныя мерапрыемствы, такія, як вечары мастацкай самадзейнасці. Мабыць, прасачылася ў дэфензіву камсамольская дзейнасць школьнікаў, бо старэйшыя вучні ўсюды актыўна выступалі ў абарону нашай мовы і культуры.

Словам, пад канец 1928 года дырэктар Радаслаў Астроўскі вывесіў спіс вучняў, якія звальняліся з гімназіі як бунтаўшчыкі парадку (вядома, у ягоным разуменні). У адказ ва ўсіх класах пачаліся бурныя хваляванні, узнікла забастоўка з патрабаваннем вярнуць усіх зволеных. Пад вечар пачалося нешта страшэннае, паліцыя выцягвала з класаў хлопцаў, старэйшых арыштоўвала і адпраўляла на допыт, а малодшых адразу, пад канвоем, адпраўляла да бацькоў.

Так закончылася і мая вучоба ў Віленскай беларускай гімназіі. Польскія газеты пісалі, што тады было выдалена каля ста вучняў. А праз некаторы час Астроўскі разаслаў бацькам афіцыйныя пісьмы, што іх дзеці не прынясуць карысці ні бацькам, ні бацькаўшчыне (шкада, што такое пісьмо ў мяне не захавалася).

І хоць многія мае сябры не скончылі гэтай гімназіі, аднак сталі знатнымі людзьмі, прайшоўшы праз жорсткія выпрабаванні. Язэп Урбановіч — вядомы рэвалюцыянер з часоў панскай Польшчы, у Айчынную вайну — кіраўнік антыфашысцкай арганізацыі Брэстчыны, камандзір партызанскай брыгады; Валянцін Таўлай — выдатны беларускі паэт; Якуб Міско — здольны журналіст, пісьменнік; Аляксандр Шыдлоўскі — вядомы культурны дзеяч, цікавы кампазітар і г. д. Усе яны паказалі сябе непахіснымі змагарамі за роднае слова, за росквіт беларускай культуры.

Змаганне за адкрыццё беларускіх школ у Заходняй Беларусі працягвалася аж да 1939 года. Я сам неаднойчы пісаў дэкларацыі (заявы) сялян «пану школьнаму інспектару», за што часта цярпеў здзекі на пастарунку паліцыі і ў дэфензіве...

На жаль, і цяпер праблема беларускай мовы ў Беларусі на практыцы не вырашана.

Анатоль ІВЕРС.

г. Слонім.

І смех і грэх

Першакрасавіцкі тэлетайп

* У сувязі з невыкананнем «Закона аб мовах ў БССР» папярэджаны справавод школы № 1 Міхееў, бухгалтар саўгаса «Беларуская камуна» Гарагляд, начальнік станцыі «Падлесная — Мінск» Ажгірэвіч.

* За нядбайныя адносіны да вывучэння беларускай мовы і абслугоўванне насельніцтва не на роднай мове працаўнікам выканкамаў Вечару, Канкаловічу, Крыксінай аб'яўлена вымова.

* Апрача гэтага, таварышы Галавін, Валошка, Ліхадзіеўская ўмоўна пакінуты на працы на 2 месяцы. Калі яны ў гэты тэрмін не авалодаюць беларускай мовай вусна і пісьмова, дык будуць зняты з работы і заменены тымі, хто ведае беларускую мову.

* Старшыні выканкамаў таварышы Качан, Парожні, Ладуцька і Кіслы абкладзены «слоўнікавым падаткам» — на тыдзень засвойваць не менш 99 беларускіх слоў.

* Зняты з працы за няведанне беларускай мовы згодна з пастановай камісіі па нацыянальных пытаннях сакратар-машыністка Заводскага райвыканкама Раздымаха, вахцёр інтэрната № 2 па вуліцы Шырокай Калоша, стрэлачнік станцыі Жыўтаўка Сухі, а таксама работнікі шэрагу міністэрстваў з іх кіраўнікамі.

* У першую хвалю беспрацоўных ульюцца з красавіка карэктары, стылісты і перакладчыкі на беларускую мову Вярхоўнага Савета БССР. У сувязі з тым, што дэпутаты Беларусі ў 7-месячны тэрмін дасканала авалодалі роднай мовай (праўда, са спазненнем: англійскую, нямецкую, італьянскую і іншыя сёння вывучаюць за 3 месяцы!), пасады вышэйпамянёных спецыялістаў скасаваны.

* Дырэкцыя друкарні ЦК КПБ катэгарычна заявіла: калі рэдакцыі беларускамоўных выданняў і надалей будуць ігнараваць паліграфічнымі магутнасцямі і той паперай, якой з-за іх завалены ўсе падсобныя памяшканні, то яна з 1 красавіка аб'явіць галадоўку.

* Міністэрства аховы здароўя БССР папярэджвае: з-за шматгадовай «трасянкі» ў беларусаў могуць хутка ўзнікнуць незваротныя працэсы ў моўным апараце. Дэфармацыі гартані, глоткі, галасавых звязак, цвёрдага і мяккага паднябення, а таксама губ, языка і зубоў прывядуць да цўкання, сакатання, сыкання, а магчыма, і рыкання.

* Падтрымліваючы беларусізацыю 90-х гадоў, рускае аддзяленне філфака БДУ імя У. І. Леніна пераходзіць на вывучэнне рускай мовы па-беларуску.

* Не вытрымаўшы прэсінгу нефармалаў, Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа АН БССР пераходзіць на дарэформенны правапіс. Тэрмінова абноўлены і ўдакладнены тэмы доктарскіх і кандыдацкіх дысертацый.

* Са словамі: «Как я ненавижу эту вашу белорусскую мову!» — ураджэнка вёскі Балотнае Пінскага раёна Шымарова В. С. (па пашпарту — беларуска) паднялася па трапу авіялайнера Мінск — Канбера і вылецела ў Аўстралію на пастаяннае месца жыхарства.

У тэлетайпнай дзяжурыла
Любоў ЛАМЕКА.

Хачу быць бабамужам

(АНТЫУТОПІЯ)

Я хацеў павесіцца са шчасця. Нат увачавідкі ўявіў, як сканаю: зайду сабе ў грамадскую прыбіральню пасля працы, намылю шыю, узлезу на ракавіну, прывяжу вяроўчыну да трубы, тыцнуся ў пятлю і... кампрывет вам, таварышы, ад Вашага Ко-ко. Па справе ініцыятыў бо я майстар. Таму, вядома ж, і цыдулку пакіну: маўляў, з радасцю знікаю ў імя адвечнага бою і гістарычнай місіі, у духу, так бы мовіць, сацыялістычнага рэалізму — то-бо з вераю ў рабочы клас, сялянства і інтэлігенцыю,— абавязкова гіну «за власть Советов», прашу масы падтрымаць пачын. Аднак запаліла мяне на гэтым свеце неспатольнае жаданне дазнацца: ці праўда, што ў светлай будучыні даюць усёусёткі за бясплатна? Апроч гэтага, я дзесьці пасеяў свой апошні талон на мыла.

Прычына ж майго несуцешнага шчасця была навідавоку. Наш тройчы ардэнаносны і стакроць ухвалены калектыў трэсту па рамонце керагазаў на агульным сходзе вырашыў накіраваць мяне ў светлую будучыню па летувіскія сыры. Хлопец я малады, непітушчы, на рабоце і ў сям'і ўсе мяне паважаюць. Карацей, выбралі. (Калі казаць шчыра, Вашага Ко-ко заўсёды выбіраюць тады, як трэба каго-кольвек кудысьці паслаць. Ужо куды мяне толькі не пасылалі. Усюды пабываў. Ажно ў светлай будучыні меўся апынуцца ўпершыню). Павесіцца заўжды паспею, палічыў я, вось светлую будучыню ці прычакаю калі-небудзь?

Як у той песні спяваюць, «были сборы недолги». Узяў я мяхі пад пахі ды развітаўся з калегамі. Да дзвярэй мяне мой шэф Сільвестар Нікадзімыч Варфаламееў праводзіў. Ён глыбока ўздыхнуў. У задуменні пахітаў галавою. Паварушыў губамі, бы конь. Прамовіў:

— Послушай-ка, голубчик. Ты там, в светлом будущем, спроси у кого следует, правду ли говорит наш парторг Молявко?

— А што ён кажа?

— Да утверждает, паразит, будто бы ливерная колбаса лучше, чем эстонская.

— Пастараюся высвятліць,— адказаў я і скіраваўся туды, куды мяне пасылалі.

Каб знайсці светлую будучыню, спатрэбілася няшмат вымогаў. Яна пачыналася за старой калгаснай абораю, дзе замінулай пяцігодкаю, акурат у год трэці — рашаючы, апрагласа апошняя карова. За той аборою, прайшоўшы колькі метраў, я прачытаў чорнабелы надпіс на інтэрнацыянальнай мове — «Светлыя пуця». Пад гэтымі словамі нехта нашрайбаваў чырвонай фарбаю выслоўе з пралетарскае гаворкі сярэднерасейскай паласы — «Мать твою за ногу».

Сустрэлі мяне ветліва. Камісар Іван Іванавіч (Казюля) — ён у светлай будучыні за завадатара — запрасіў у свой кабінет, прапанаваў собскае гарэлліцы. Ды я не пітвак. Таму адказаў:

— Шчыра дзякую. Вы лепей, калі ў вас усё задарма даюць, летувіскія сыры ахвяруйце. Для сем'яў славутых рамонтнікаў керагазаў.

— У нас дзяйствіцельна ўсё бясплатна,— у ганарлівасці адказаў Іван Іванавіч (Казюля).— Аднака літоўскіх сыроў у наліччы не імеецца па іх таго, што нетуці ў наліччы самых літоўцаў.

— Чаму? —здзівіўся я.

— У нас, панімаеш лі, зліццё нацыяў праізашло,— растлумачыў камісар.— А ўмесце з нацыямі зліліся і ўсе сыры: і літоўскія, і эдыгейскія, і расійскія, і сібірскія... Гэтат феномен цяпер ва ўсім свеце называюць «рускае чудо». Болеє таво, зліліся ў нас і класы. Цяпер нетуці ў нашым вобшчастве, прымерна, крэсціянскіх сыроў. У нас цяпер у абіходзе плаўлены сырок пад вобшчым загалавіем «Дзень твой последні прыходзіць, буржуй!» Очань вкусна, калі свежы. А што касаецца самой церыторыі Літвы, то магу саабшчыць цябе, Ваш Ко-ко, што яё тожа ў наліччы не імеецца. Ібо Літву прыйшлося затапіць.

— У гэтакім разе,— настойліва запатрабаваў я,— кладзіце мне ў мяхі сыры «Дзень твой последні прыходзіць, буржуй!» Пойдуць у нас і міжнацыянальныя ды міжкласавыя харчы.

— Не магу,— кісла скрывіўся камісар Іван Іванавіч (Казюля). — У нас хаця ўсё задарма, но і работаюць усе бясплатна. А раз ты, Ваш Ко-ко, бясплатна не работаеш, то і прасіць нечава. Вот прыхадзіце ўсім трэстам к нам, тада і пажывёце ў справядлівасці, і паработаеце бесплатна, і сыр папалучаеце...

Ідэя мне прыйшлася даспадобы. Чаму ж трохі не пажыць усім працоўным калектывам у светлай будучыні. Няхай яе іншыя будуюць. А мы, рамонтнікі керагазаў, адразу з мінуласці і сіганем у наступнасць. Адным крокам. Я сябе аблаяў нават: от, маўляў, дурань, павесіцца хацеў, калі наперадзе гэткая перспектыўнасць.

— У нас тутаці замячацельна,— выхваляўся камісар Іван Іванавіч (Казюля).— Кроме нацыяў, класаў і сыроў, зліліся ў светлым будушчам дні. Сяйчас у нас у кожнай нядзелі па сем суботаў, а ў кажнай субоце па суботніку. Зліліся і сем'і. Жывём мы цяпер дружна, адной сям'ёй, на абшчэственных началах — мужыкі і бабы. Чэраз дзве пяцілеткі плануіруем поўнае зліццё полаў. Гэта значыць, мужыкі поўнасцю сальюцца з бабамі, а бабы з мужыкамі. Палучыцца савяршэнна новы ціп гражданіна светлага будушчага. Гэта будзе аднаўрэмнна і мужык, і баба, а еслі сказаць более канкрэтна, то і не мужык, і не баба. Мы ўжэ яму дажа названіе прыдумалі — бабамуж. Как завядуцца ў вобшчастве бабамужы, тады яшчо інцярэснее зделаецца, чэм цяпер. Так што, прыхадзіце ўсім трэстам. Прыглашаю.

З радасці я абняў камісара Івана Іванавіча (Казюлю) і пацалаваў у непаголеную шчаку, як брата. Я дзякаваў яму за запрашэнне, казаў, што з задавальненнем перадам усяму калектыву рамонтнікаў керагазаў і, у прыватнасці, нашаму шэфу Сільвестру Нікадзімычу Варфаламееву, што пра нас памятаюць у светлай будучыні і чакаюць там. Адно напрыканцы майго сяброўскага візіту я трохі азмрочыў настрой камісара Івана Іванавіча (Казюлі), запытаўшыся:

— Скажыце, ці праўда, што крамная вантрабянка лепей за эстонскую кілбасу?

— Чаво? — не ўцяміў адразу камісар Іван Іванавіч (Казюля). — А што гэта за такое — эстонская калбаса?

Я хацеў растлумачыць камісару, што гэта за яно. Але згадаў: у іх жа ўсё зліосся ў адное!

— Што гэта яшчо за эстонская? — пахмурна паўтарыў пытанне мой сумоўнік.— Я кацегарычаскі заяўляю: у нас сушчаствуець адная, нерушымая, магучая і непабядзімая — ліверка! — І праглынуўшы сліну, якой набегла поўны рот ці то праз злосць, ці то праз успамін пра вантрабянку, ён дадаў сурова і, як мне здалося, дужа праўдзіва: — Не панімаю я цябя, Ваш Ко-ко, Рэвалюцыю для вас усех — савяршай, фабрыкі рабочым, зямлю сялянам — давай, дземакрацію — развадзі. А вам гэтага ўсяго яшчо і мала. Яшчо эстонскія калбасы падавай. Скрамнее нада быці, мацъ вашу за нагу...

Дык я гэтак жа і думаю: сціпласць нікому не шкодзіць.

Цяпер я сваіх калегаў паўтраця месяца ўгаворваю пададца ў светлую будучыню. Неразумныя людзі! Бягуць ад мяне, як чорт ад ладану. Ну, ды можа, угавару як-небудзь. Галоўнае — зараз я прынцып моцны прыдбаў. І мэту ў жыцці маю: хачу бабамужам зрабіцца.

Ваш Ко-ко.

З лякарні спадара Алеся

Вада — адзін з чарадзейных сродкаў народнай медыцыны. Яе часта выкарыстоўваюць як лек пры розных захворваннях. Вадой робяць абліванне. Яно бывае розных відаў. Каб пасля не паўтарацца кожны раз, мы сёння растлумачым, як трэба рабіць абліванне.

Абліванне верхняе

Схіліцца над тазікам, які стаіць на нізкім услончыку, уперціся рукамі ў яго дно. Хтосьці палівае.

Палівадь на спіну, левую і правую лапаткі, на пазваночнік, шыю. Усё паліваць па 3—4 разы, шыю — шмат разоў, галавы не мачыць. Для слабых — адна конаўка, для моцных — 3—4. Пасля памыць рукі і твар. І, не выціраючы спіны і грудзей, апрануцца. (Абліванне верхняе загартоўвае і лечыць).

Абліванне грудзей

Хворы кладзецца ў ванну на спіну, на яго накіроўваецца дожджык (на грудзі). Або дастаткова выліць 2—3 конаўкі на лёгкія і шыю.

Абліванне каленяў

Паліваць над тазікам па чарзе то на левую, то на правую нагу (найбольш на калені), але ліць і на лыткі (2—10 конавак маленькіх). Абліванне каленяў заўсёды спалучаецца з абліваннем верхнім.

Абліванне маланкавае

Моцны струмень з адлегласці 4—5 крокаў падае на чалавека (ліць раз-пораз то на спіну, то на грудзі).

Абліванне ніжняе

Можна станавіцца на калені ў ванне, а можна паліваць ногі аж да тулава.

Абліванне плячэй

Вельмі карысна для хворых пазваночнікам. Паліваць ад правай лапаткі да левай і па шыі, па пазваночніку (3—8 конавак).

Абліванне поўнае

Вельмі добра ад рэўматызму. Абліваецца ўсё цела. Для слабых і хворых вада — 19—23 °С.

Перад воднымі працэдурамі і пасля іх абавязкова трэба знаходзіцца ў цёплым месцы.

АБ'ЯВЫ

Паважаныя чытачы «Нашага слова»!

Нагадваем тым, хто не падпісаўся на газету Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны, што гэта вы можаце зрабіць у арганізацыях «Саюздруку» або ў любым аддзяленні сувязі СССР. Падпісацца можна на астатнія месяцы 1991 года. Індэкс выдання 74975. Кошт аднаго нумара па падпісцы — 5 капеек.

Выпісвайце і чытайце «Наша слова»! Дасылайце на адрас рэдакцыі допісы, артыкулы і іншыя матэрыялы, звязаныя з адраджэннем беларускай мовы, нацыянальнай культуры і гістарычнай спадчыны.

ДАРАГІЯ СЯБРЫ!

Паведамляем, што Таварыства Беларускай Мовы імя Францішка Скарыны дзеля ажыццяўлення мэтаў, вызначаных Статутам ТБМ па адраджэнні беларускага слова, прымае ахвяраванні ад прадпрыемстваў, установ, арганізацый і прыватных асобаў як на Беларусі, так і ў СССР і за мяжой.

Наш цэнтральны рахунак 700510 у Белжылсацбанку.

Валютны рахунак 000700704 у Знешгандальбанку СССР.

Запрашаем — зіму замыкаці, вясну шукаці!

Вясна-вясна, вясна красна! Што нам прынесла?

Універсітэцкая Рада ТБМ імя Францішка Скарыны запрашае 30 сакавіка (субота) а 12-й гадзіне ў Вязынку на свята «Гуканне вясны».

Да ведама чытачоў

У канцы сакавіка — пачатку красавіка г. г. выходзіць з друку «Руска-беларускі слоўнік» пад рэдакцыяй В. Ластоўскага.

Слоўнік можна будзе набыць у кіёску Таварыства беларускай мовы (Ленінскі пр-кт, 18), «Кнігарні пісьменніка».

Папярэдні кошт 5 рублёў.

Даведкі па тэлефоне 33-25-11.

ДА СУАЙЧЫННІКАЎ ЗА МЕЖАМІ БЕЛАРУСІ

Дарагія беларусы ўсіх краёў! Без вашых допісаў «Наша слова» не здолее расказаць пра тое, чым жывяце вы далёка ад роднай Беларусі. Без нашай газеты вы не даведаецеся шмат чаго пра адраджэнне на Бацькаўшчыне.

Просім адгукнуцца ўсіх тых, хто хацеў бы сёлета атрымліваць «Наша слова», а таксама дасылаць нам артыкулы, інфармацыю, фотаздымкі.

Рэдакцыя «Нашага слова».

◆◆◆

19 сакавіка 1991 года адбылося пасяджэнне Сакратарыята Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны.

Заслухана пытанне аб скліканні чарговай Рэспубліканскай Рады і з'езда ТБМ. Вырашана склікаць Раду 29 сакавіка а 15 гадзіне. На пасяджэнні будуць разгледжаны тэрмін і парадак работы з'езда.

Абмеркавана работа рады ТБМ Ленінскага раёна г. Мінска.

Зарэгістравана сябрына «Выбранцы» супалацыянаў МУС БССР у Таварыстве беларускай мовы імя Францішка Скарыны.

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ:

Рэдактар Эрнэст Ялугін.
Сябры калегіі: Янка Брыль, Ніл Гілевіч, Уладзімір Дамашэвіч, Алесь Камароўскі, Анатоль Клышка, Ігар Лапцёнак, Генадзь Мацур, Зьміцер Санько, Мікола Супрановіч, Алесь Траяноўскі, Генадзь Тумаш, Яўген Цумараў, Генадзь Цыхун.

Наш адрас: 220005, г. Мінск, вул. Румянцава, 13.
Тэлефон рэдакцыі 33-25-11.

Аўтары надрукаваных матэрыялаў адказваюць за дакладнасць фактаў і іншых звестак. Пункт гледжання аўтара неабавязкова можа адпавядаць меркаванню рэдакцыі.

Рукапісы рэдакцыя не рэцэнзуе і назад не вяртае.

МВПА імя Якуба Коласа.
Мінская паліграфічная фабрыка «Чырвоная Зорка».
Наклад 8 000 паасобнікаў. Заказ 2435. Індэкс 74975.